

APA ULUSAL GÜVENLİĞİN BİR PARÇASI OLARAK ENERJİ GÜVENLİĞİ: UKRAYNA ÖRNEĞİ . Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 22 (1) , 43-60 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/61029/862643>

Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi: 22.01.2021
Kabul Tarihi: 15.03.2021

Research Article
Received Date: 22.01.2021
Acceptation Date: 15.03.2021

ULUSAL GÜVENLİĞİN BİR PARÇASI OLARAK ENERJİ GÜVENLİĞİ: UKRAYNA ÖRNEĞİ

Hüseyin Mardan¹

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Ukrayna,
- ❖ Enerji güvenliği,
- ❖ Ulusal güvenlik,
- ❖ Doğalgaz,
- ❖ Rusya

Siyasi ve ekonomik ilişkilerde stratejiler çerçevesinde hareket etmeyi ve bu ilişkileri bir arada yönetmeyi gerekli kılan enerji güvenliği olgusu, günümüzde özellikle enerji kaynaklarının veya nakil hatlarının üzerinde bulunduğu ülkelerde gerçekleşen istikrarsızlıklarla önem kazanmaktadır. Bu manada enerji kaynaklarının veya nakil hatlarının üzerinde bulunduğu ülkelerdeki istikrarsızlıklar devletler için bir ulusal güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Çünkü devletin işleyişinin etkinliğini sürdürebilmesi için enerjiye ihtiyacı vardır. Ukrayna da bu bahsi geçen ülkelerden biri olarak hem enerji ihtiyacı nedeniyle hem de yaşadığı siyasi krizler nedeniyle önemli bir örnektir. Bu çalışma ulusal güvenlik ve enerji güvenliği arasındaki ilişkiyi Ukrayna örneğinde ele alarak enerji güvenliğinin ulusal güvenlik üzerinde yarattığı etkinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

ENERGY SECURITY AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY: THE CASE OF UKRAINE

Hüseyin Mardan

ABSTRACT

The phenomenon of energy security, which requires acting within the framework of strategies in political and economic relations and managing these relations together, gains importance with the instabilities that occur especially in countries where energy resources or transmission lines are located. In this sense, instability in the aforementioned countries also creates a national security threat for the states. Because the state needs energy in order to maintain its functioning. Ukraine, as one of these countries, is an important example both because of its energy need and because of the political crises it has experienced. In this context, our study will enable us to understand the effect of energy security on national security by examining the relationship between national security and energy security in the example of Ukraine.

Keywords:

- ❖ Ukraine
- ❖ Energy security,
- ❖ National security,
- ❖ Natural gas,
- ❖ Russia

¹Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi, huseyin.mardan@hotmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-3933-5951>

1.GİRİŞ

Bir ülkenin enerji güvenliği; yönetim organları tarafından temsil edilen devletin, istikrarlı koşullar altında veya istikrarı bozucu öngörülemeyen faktörlerin olduğu dönemlerde dahi tüketicilere gereken hacimde ve uygun kalitede enerji sağlama yeteneği olarak anlaşılabilir. Ulusal güvenlik ise; bir devletin çıkarlarına ve varlığına karşı oluşabilecek tehditlerin bertaraf edilmesi ve devletin bir bütün olarak güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu iki kavramı bir araya getiren ise birinin bir diğeri üzerinde yaptığı etkidir. Bu bağlamda enerji güvenliğinin ulusal güvenlik üzerine yaptığı etki Ukrayna özelinde önemli bir örnek olmuştur. Ukrayna'nın gündemini uzun yıllardır meşgul eden doğalgaz krizleri sürecinde karşılaştığı ekonomik, endüstriyel, siyasi ve askeri (Kırım ve Doğu Ukrayna krizleri) krizler enerji güvenliğini sağlayamamasının Ukrayna'nın ulusal güvenliği üzerindeki etkisinin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Ukrayna'nın Avrupa ile Rusya arasındaki konumu ve buna bağlı olarak toprakları üzerinden geçen enerji nakil hatları, Ukrayna'yı jeostratejik açıdan önemli kılmıştır. Aynı zamanda Post-Sovyet coğrafyasında bağımsız Ukrayna'nın varlığı, Rusya'nın Karadeniz'e çıkışını kısıtlamış olması nedeniyle Ukrayna'ya özel bir önem verme gereğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu durum Rusya'yı Avrasya'nın stratejik öneme sahip en büyük devleti olma statüsünden mahrum etmek anlamında büyük önem taşımaktadır. Fakat Ukrayna'nın Rusya'dan bağımsız hareket etmek istediği zamanlarda Batı ve Rusya arasında sıkışması ile ortaya çıkan krizler, Ukrayna'nın jeostratejik önemini kısıtlayıcı bir etki yaratmıştır. Bu krizlerin ardından zaten doğalgaz tedarikinde Rusya'ya bağımlı olan Ukrayna, en büyük kaynak yataklarının (petrol, doğalgaz, kömür, gümüş, alüminyum gibi) bulunduğu Doğu Ukrayna ve Kırım'ı da kaybetmiş böylece de Rusya'nın Karadeniz'e çıkışını kısıtlayan konumunu yitirmiştir.

Bu çalışmada Ukrayna'nın enerji güvenliğinden bahsedilirken pek çok enerji kaynağı ele alınmış olmasına rağmen doğalgaz en fazla üzerinde durulan enerji kaynağı olmuştur. Bu durumu belirleyen ana neden Ukrayna'nın enerji güvenliğini önemli ölçüde etkileyen faktörün ülkenin doğalgaza olan ihtiyacı ve buna bağlı olarak yaptığı doğalgaz ithalatının yüksek seviyelerde olmasıdır. Doğalgaz yataklarının varlığına rağmen üretimin yeterli olmaması nedeniyle Ukrayna için ithal edilen temel enerji kaynağı doğalgaz olmuştur. Doğalgaz üretim ve tüketimindeki bu dengesizlik, Ukrayna ekonomisinin ithal gaz arzına bağımlılığını da belirlemektedir. Bu durum tek bir tedarikçiye yani Rusya'ya olan bağımlılığın getirdiği bir sonuç olarak da Ukrayna'nın enerji güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Vaka analizi yöntemini kullandığımız çalışmamızda enerji güvenliğini sağlama açısından dışa bağımlı olma ve ulusal güvenliğini sağlamakta güçlük çekme gibi en belirgin özellikleri taşıyan örnek olması nedeniyle ele aldığımız Ukrayna üzerinden enerji güvenliği ve ulusal güvenlik arasındaki ilişki incelenmektedir. Makalede Vaka analizi yöntemi Rusça pek çok ikincil kaynaktan elde edilen veriler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Vaka analizi yönteminin seçilmesiyle, geniş bir araştırma alanı olabilecek olan enerji güvenliğinin ulusal güvenlik üzerindeki etkisi konusu somut ve güncel bir örnek üzerinden daraltılarak daha kolay anlaşılabilir hale getirilmeye çalışılmıştır. Vakamız çerçevesinde ortaya çıkmış olan ve makale içerisinde zaman zaman ele aldığımız nedenler, sonuçlar hatta öneriler araştırma sorumuz olan "Enerji güvenliğinin ulusal güvenlik üzerinde etkisi var mıdır?" sorusuna ve buna bağlı olarak benzer vakalarda ortaya çıkabilecek durumlara cevap olabileme niteliği taşımaktadır.

Çalışmanın amacı Ukrayna örneği ele alınarak enerji güvenliğinin ulusal güvenlik üzerindeki etkisinin incelenmesi ve araştırma sorumuza cevap aranmasıdır. Ayrıca makaleden elde edilecek bir diğer çıktı ise Ukrayna'nın enerji güvenliği alanında yapılan Rusça

çalışmalara (çeşitli milliyetlere mensup araştırmacıların yaptığı) yer verilerek Türkçe literatüre katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın önemi ise araştırma sorumuza aradığımız cevabın güncelliğinden ve öneminden, cevabı bulmak için kullandığımız yöntem olan vaka analizinde örnek olarak ele aldığımız Ukrayna'nın spesifik durumundan ve Rusça kaynaklar üzerinden analiz yapılmasından kaynaklanmaktadır.

2. Ulusal Güvenlik ve Enerji Güvenliği İlişkisi

Bir devletin varlığına yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması ile sağlanabilecek ulusal güvenlik, içerisinde siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri güvenlik kavramlarını barındırmaktadır. Devletlerin işleyişinin etkinliği için ana kriterlerden biri ulusal güvenliği sağlama yeteneğidir, enerji güvenliği de ulusal güvenliğin önemli bir bileşenidir (Шестопалов, 2014, 140).

Enerji güvenliği sorunu ilk olarak 1973-1974'te piyasa ekonomisi olan sanayileşmiş ülkelerde, Ortadoğu'dan sanayileşmiş ülkelere petrol ihracatının keskin bir düşüşe doğru kritik bir şekilde eğilim göstermesi ve petrol fiyatlarında ani bir artış başladığında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, normal koşullar altında ve olağanüstü durumlarda gerekli ihtiyaç hacminin garantili olarak sağlanması olarak belirlenen enerji güvenliğinin modern tanımı oluşturulmuştur (Бондаренко, 2014, 24). Günümüzde ise enerji güvenliği; enerjiye kesintisiz, uygun fiyatlı, zaman ve mekân sıkıntısı olmadan ulaşılabilme olarak tanımlanabilir. Ancak enerji ithal eden veya ihraç eden devletlere göre bu tanım değişkenlik göstermektedir. Örneğin; Avrupa Birliği (AB) Komisyonu'nun hazırladığı "Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru" başlıklı Yeşil Kitap'ta enerji güvenliği enerji arz güvenliği şeklinde ele alınmakta ve enerji arz güvenliği, "Toplumun tümünün iyiliği ve iyi işleyen bir ekonomi için sürdürülebilir gelişme hedefi çerçevesinde bütün tüketiciler için her fiyatta enerji ürünleri pazarına kesintisiz fiziki erişim

sağlamak" şeklinde tanımlanmaktadır (Karagöl ve Kaya, 2014, 12). Enerji arz eden devletlerden olan Rusya açısından bakıldığında ise araştırmacıların enerji güvenliğine, güvenilir yakıt ve enerji arzına karşı tehditlerden bireysel olarak vatandaşların ve bir bütün olarak toplum ile ekonominin korunması şeklinde yaklaştıkları görülmektedir (Шестопалов, 2014, 140). Ayrıca bazı Rus araştırmacılara göre; enerji güvenliğine yönelik belirli tehditler ve zorluklar vardır ve bu zorlukların ortadan kalkması enerji güvenliğini sağlayacaktır. Bu zorluklar; dünya enerji piyasalarının değişkenliği, geleneksel enerji kaynaklarının doğal rezervlerinin yenilenememesi, enerji kaynaklarına olan talebin kontrol altına alınamaması ve tahmin edilememesi, enerji sektörü altyapısının zarar görmesi, ulaşılması zor yerlerde enerji kaynaklarının çıkarılması ve üretim maliyetlerinde artış olması şeklinde sıralanmaktadır (Санникова, 2017, 68). Enerji ithal eden Avrupa ve ihraç eden Rusya açısından enerji güvenliği bu şekilde algılanırken enerjiyi hem ithal eden hem de bir nakil ülkesi olan Ukrayna için enerji güvenliği; devletin kendi enerji tabanının verimli kullanımını sağlayabilme, kaynak çeşitliliği ile ülkeye enerji taşıyıcılarını temin etme yollarını optimize edebilme, nüfusun geçimini sağlama ve ulusal ekonominin normal, acil ve sıkıyönetim rejimlerinde fiyat dalgalanmalarından etkilenmesini önleme olarak görülmektedir (Третьяк ve Третьяк, 2016, 163-164). Bu yaklaşımdan da anlaşılacağı üzere Ukraynalı araştırmacılar Ukrayna'nın geçmiş enerji krizlerinde başa çıkmak zorunda kaldığı sorunları enerji güvenliği tanımlarına eklemişlerdir. Ukrayna açısından enerji güvenliği kavramı pek çok devlet için olduğu gibi siyasi ve stratejik ilişkilerini en uygun şekilde yönetebilmeyi beraberinde getirmektedir.

Enerji güvenliği aynı zamanda bir devletin sürdürülebilir kalkınmasını, yani ekonomik, çevresel ve sosyal kaynakları tüketmeden ve gelecek nesillere ağır bir yük bırakmadan kalkınabilmeyi belirleyen en önemli ulusal güvenlik unsurlarından biridir.

Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların daha ekonomik ve verimli kullanılmasıyla ekonomik büyümenin sağlanması ve buna bağlı yaşam kalitesinin iyileştirilmesi; malzeme ve enerji kaynaklarının mümkün olan en düşük endüstriyel tüketim seviyesi ile ekonomik faaliyet alanlarının geliştirilmesi; ekonomik faaliyetin çok yönlü zenginleştirilmesi ve daha az enerji ve malzeme yoğun ve düşük atık teknolojilerinin daha geniş kullanımı şeklinde açıklanabilir (Бондаренко, 2014, 24). Sürdürülebilir kalkınma, sadece ekonomik, sosyal ve çevresel türlerin ve faaliyetlerin yönlerinin sistemik bir bütünlüğü değil, kalkınma yoluyla güvenlik ve güvenlik yoluyla da gelişmeyi de sağlamaktadır (Бондаренко, 2014, 24). Bir devletin enerji kaynaklarına sahip olmaması ve Ukrayna örneğinde olduğu gibi bir tek tedarikçiye bağımlı olması ise sürdürülebilir kalkınmasını engellemekte ve bu doğrultuda da ulusal güvenliği tehlikeye atmaktadır.

Enerji güvenliği sürdürülebilir kalkınmanın dışında ulusal güvenliğin ekonomi boyutunda başka önemli sorunlara da neden olabilmektedir. Enerji güvenliği, ekonominin sektörlerinin yapısal dinamikleriyle yakından ilgilidir (Санникова, 2017, 68). Olası bir yakıt kıtlığının oluşması veya yüksek maliyetlerle bu yakıtı ulaşılabilmesi kamu ve özel sektör kurumlarının çalışmasını engelleyeceği gibi çeşitli ekonomik ve siyasi tavizlerin verilmesine de neden olabilecektir. Ukrayna ve Rusya arasında gerçekleşen enerji krizleri ve sonuçları bu durumu gözler önüne sermektedir.

Karmaşık bir kavram olarak enerji güvenliği, yalnızca enerji kompleksinin güvenilir işleyişi meseleleriyle de sınırlandırılmaz; enerji sektörünün diğer sistemlerle etkileşimini de hesaba katmak gerekir. Bu sistemlerden biri de taşımacılık sistemidir. Taşımacılık için kullanılan petrolün tüm dünya ticaretinde tam anlamıyla hayati, belirleyici bir rol oynadığı ve modern ekonominin can damarı olmaya devam ettiği gerçeği hesaba katılmalıdır (Бостанджян, 2016, 112). Bu durumda, taşımacılık sisteminde oluşacak bir aksaklık devletin ticaretini etkilediği

gibi dolaylı olarak da ulusal güvenliğini etkileyecektir. Enerji arzının sağlanamaması gibi bir durumda pek çok ticari işlem durma noktasına gelecektir (Parfitt, 2006). Ulusal güvenlik açısından oluşabilecek acil bir durumda enerji güvenliğinin sağlanamaması nedeniyle taşımacılığın sektöre uğraması ise doğrudan ulusal güvenliği etkileyecektir.

21. yüzyılda enerji güvenliğini sağlama sorunu, ekonomik gelişme düzeylerine veya endüstriyel potansiyel hacmine bakılmaksızın, istisnasız tüm devletler için geçerlidir. Enerji güvenliğinin sağlanamamasının ulusal güvenliği etkilemesi bir devlet için en önemli sorundur. Sannikova'ya göre; enerji güvenliğinin temeli devletin çıkarları iken ikincil olarak piyasa aktörlerinin ve vatandaşların çıkarlarıdır (Санникова, 2017, 65). Çünkü bir devletin ulusal çıkarları ve güvenliği sağlanmadan devletin bireylere güvenlik sağlaması mümkün değildir. Bu bağlamda, devletin sanayi ve ulaşım sisteminin gelişme düzeyini ve nihayetinde vatandaşların refahını, gerçek bağımsızlığını, devletin uluslararası otoritesini ve bir devletin ekonomik gücünü belirleyen şeylerden biri enerji güvenliğinin sağlanmasıdır.

Kısaca toparlayacak olursak; ulusal güvenliğin sağlanabilmesi enerji güvenliğinin sağlanabilmesiyle doğrudan ilgilidir. Bu kapsamda enerji güvenliği ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Diğer devletlerin faaliyetleri bir yandan enerji kaynaklarını politik ve ekonomik baskı aracı haline getirebilirken, diğer yandan da yakıt ve enerji dahil çeşitli krizlerin ortaya çıkmasına ve bazen de askeri çatışmalara yol açabilmektedir.

3. Ukrayna ve Enerji Güvenliği

Ukrayna Sovyetler Birliği kurulmadan önce bağımsızlığını ilan eden bir devlet olmasına rağmen daha sonradan Sovyetler Birliği'ne katılarak pek çok hakkını merkezi SSCB yönetimine bırakmıştır. Bu nedenle enerji gibi alanlarda da merkezi yönetime bağlı olmuştur. O dönemde içerisinde bulunduğu SSCB enerji güvenliği veya yetersizliği açısından bir sorun

yaşamadığı için Ukrayna da bir sorun yaşamamıştır. Ancak kendi enerji üretiminin olmamasını bir hastalığa benzetecek olursak, hastalığın kalıntılarının kendini belli etmesi gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kendini belli etmeye başlamıştır (Mepxo, 2011, 38). Ukrayna'nın enerji tüketim profili, esas olarak SSCB içerisinde yer aldığı günlerden beri ülkenin büyük ölçüde doğalgaza yönelmesi ile bugünkü haline gelmiştir. Bu nedenle önemli bir nakil ülkesi olan Ukrayna aynı zamanda bir enerji ithalatçısı olmuştur. Enerji ithalatı konusunda da Rusya'ya önemli ölçüde bağımlıdır. Enerji kaynaklarının ithalatıyla ilgili temel sorun da buradan çıkmaktadır.

Enerji alanında bağımlılık durumu dünyanın birçok ülkesi için normal bir durumdur, ancak Ukrayna'yı zora sokan Ukrayna'nın hidrokarbonlarının çoğunu (yaklaşık %85) doğrudan tek kaynak olan Rusya'dan alması ve satın aldığı enerji kaynaklarının satışının yapılmayacağı tehdididir (Сурпунова, 2011, 8). Yani arzın sürekliliği garanti altında değildir. Ukrayna bir yılda yaklaşık olarak 210 milyon ton enerji kaynağı tüketmektedir ve ihtiyacı olan doğalgazın %75'ini, ham petrol ile petrol ürünlerinin %85'ini ithal etmektedir (Чалый, 2013, 144). İngiltere'deki petrol uzmanlarının gelecek tahminlerinde, 2030 yılına kadar en çok ihtiyaç duyulan fosil yakıt olacak olan doğal gaz, enerji güvenliğinde acil ve önemli bir sorun haline gelecektir (Mepxo, 2011, 34). Bu durumdan da Ukrayna gibi doğalgaz ithal eden devletler ilk olarak etkilenecektir.

Ukrayna'nın enerji güvenliği seviyesindeki iyileşme eğilimine rağmen, ülkenin genel olarak zayıf performansını şekillendiren ana bileşen, yüksek düzeyde enerji tüketimine sebep olan ve dünyanın en yüksek seviyelerinde kalmaya devam eden enerji yoğun endüstrinin yol açtığı kömür, doğalgaz ve petrol ithalatına aşırı bağımlı olmasıdır (Center For The Study Of Democracy, 2015, 6). 1992'den beri Ukrayna'da enerji güvenliğinin durumunu takip eden endeksler incelendiğinde en düşük puan 2013'te ortaya çıkmaktadır (Center For The Study Of

Democracy, 2015, 6). Bu dönem de Rusya ile yaşanan çeşitli alanlardaki krizlerin arttığı dönemdir.

Bugün Ukrayna büyük hammadde rezervlerine sahip ülkelerden birisi değildir ve bu koşullar nedeniyle Ukrayna'nın enerji güvenliğini sağlama süreci zengin hammadde rezervlerine sahip ülkelerdeki gibi gerçekleştirilemeyecek ve rezervlere sahip olmayan ülkelere kıyasla da tarihsel süreçler nedeniyle farklılık gösterecektir (Mepxo, 2011, 38). Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını doğuran Sovyetler Birliği geçmişi de bu tarihsel sürece örnektir. Ukrayna'nın enerji güvenliğinin bu kadar kırılgan olması aslında Sovyetler Birliği içerisinde yer aldığı konumdan kaynaklanmaktadır.

3.1. Bölgesel Enerji Güvenliğinde Ukrayna'nın Yeri

Bir enerji ithalatçısı ve nakil ülkesi olan Ukrayna, bulunduğu bölgenin enerji güvenliği açısından sahip olduğu önem nedeniyle Rusya ve Avrupa için değerli bir konumdadır. Coğrafi konumunun beraberinde getirdiği bu değer enerji güvenliği alanında Ukrayna'nın Rusya'ya ait pek çok boru hattına sahip olması ve Avrasya enerji güvenliğinde kilit noktada olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. AB'ye arz edilen doğalgazın %66'sı Avrupa'ya Ukrayna topraklarından geçerek ulaşmaktadır (Karagöl ve Kaya, 2014, 9).

Ukrayna toprakları üzerinde yer alan bir boru hattı Rus petrolünü, üç boru hattı ise Rus doğalgazını Avrupa'ya taşımaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere Ukrayna güçlü bir gaz iletim sistemine sahiptir ve aslında Avrupa'nın önde gelen transit ülkesidir. Rusya ile Batı ülkeleri arasında bir tür "gaz köprüsü" olarak avantajlı bir jeostratejik konuma sahiptir. Bahsi geçen petrol boru hattı Druzha (Dostluk) Hattı ve doğalgaz boru hatları ise Bratsva (Kardeşlik) Hattı, Soyuz (Birlik) Hattı ve Trans-Balkan Hattı'dır (Karagöl ve Kaya, 2014, 9).

Ukrayna'nın gaz iletim sistemi Rus gazının yaklaşık %90'ını ihraç etmektedir (Кудряченко, 2001, 21). Yani Rusya ihracatının devamlılığı açısından Ukrayna'ya bağımlıdır. Rusya için gaz ihracatı hükümet politikasının önemli bir parçasıdır, bu nedenle Ukrayna için toprakları üzerinden yapılacak doğalgaz geçişi üzerindeki kontrolü sağlayabilmesi en karlı iş biçimlerinden biridir (Кудряченко, 2001, 21). Rus doğalgazının yanı sıra Rusya'nın Orta Asya'dan aldığı doğalgazın Avrupa'ya taşınmasındaki en önemli boru hatları Ukrayna'dan geçmektedir. Ukrayna da bu avantajlı konumu nedeniyle ülkenin en önemli rekabet avantajlarından biri olan ulusal gaz taşımacılığı altyapısını enerji güvenliği bağlamında kullanmak istemektedir. Ancak uzun bir süredir Ukrayna'nın nakledici olarak rekabet avantajı elde etmesine izin veren Rusya, bugün Ukrayna'nın kendi toprakları üzerinden Batı Avrupa'ya gaz tedarik etmesinin avantajlarıyla bağlantılı olan konumunu elinden almaya çalışmaktadır. Bu durum, Ukrayna'nın doğalgaz özelinde enerji güvenliğindeki vazgeçilemez nakil ülkesi olma rolünü kaybetmeye başlaması şeklinde ifade edilebilir. Ukrayna Naftogaz verilerine göre, 2010 yılında ana petrol boru hattı işletmeleri tarafından taşınan petrol hacimleri 2009 yılına göre 8.733,9 bin ton (veya %22,7) azalarak 29.801,4 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Мерхо, 2011, 36). Bu rekabet avantajının kaybını ağırlaştıran önemli bir durum da Rusya'dan Avrupa'ya gaz sağlamak için Rusya'nın Ukrayna'yı atlayarak iki yeni doğalgaz boru hattı inşa etme kararı olmuştur (Мерхо, 2011, 36). Almanya üzerinden Kuzey Akımı ve Türkiye üzerinden Türk Akımı doğalgaz boru hatları taşıma kapasiteleriyle Rusya'nın doğalgaz dağıtımını yapmasını mümkün kılacaktır. Aynı zamanda, Mayıs 2014'te Çin ile Rus doğalgazının tedariki için 30 yıllık gelecek vaat eden bir sözleşmenin imzalanmasıyla bağlantılı olarak Rusya için yeni bir enerji işbirliği sayfası açılmıştır (Игишева ve Морий, 2014, 118). Ukrayna ile yaşanan doğalgaz krizlerinin ardından Rusya'nın hamleleri Ukrayna'yı doğalgaz ihracatında nakil ülkesi olma konumundan çıkarma ve yeni pazarlar bulma yönünde ilerlemektedir.

3.2. Enerji Güvenliği Çerçevesinde Ukrayna'nın Doğal Kaynakları

Ukrayna'nın içerisinde önemli bir aktör olarak bulunduğu enerji güvenliğinde, kilit nokta olmasının dışında Ukrayna'nın enerji güvenliği açısından Ukrayna'ya ait kaynakları da değerlendirmek gerekmektedir. Ukrayna devlet olarak önemli bir enerji güvenliği sorunu yaşamaktadır. Kendi kaynaklarından yaptığı üretim, ihtiyaçlarını karşılamadığı için enerji yetersizliği ve buna bağlı olarak da enerji güvenliği sorunu çeken bir ülkedir. Ukrayna'daki üç büyük doğal gaz üretim şirketi: Ukrnafta, Ukgazvydobuvannya ve Chernomorнеftegaz doğalgaz üretmektedir ancak bu yeterli miktarı sağlayamamaktadır (Мерхо, 2011, 34). Ukrayna daha önce de bahsedildiği gibi yılda yaklaşık 210 milyon ton standart yakıt ve enerji kaynağı tüketmektedir ve bu enerji ihtiyacını yaklaşık %53 oranında dışarıdan karşılamaktadır, bu %53'lük kısım talep edilen doğal gaz hacminin %75'ini, ham petrol ve petrol ürünlerinin %85'ini ithal ettiğini göstermektedir (Чалый, 2013, 144). Ukrayna ekonomisinde mevcut enerji kaynağı kıtlığı, Ukrayna'ya yapılan enerji ithalatının yapısıyla doğrulanmaktadır. Ukrayna ekonomisi ürettiğinden neredeyse üç kat daha fazla doğal gaz tüketmektedir ve doğal gaz sahalarının varlığına rağmen, Ukrayna on büyük ithalatçı arasındadır (Мерхо, 2011, 34). Bu tür dışa bağımlı bir yakıt ve enerji kaynakları yapısı, ekonomik olarak uygun değildir. Ukrayna ekonomisinin petrol ve gaz ihraç eden ülkelere bağımlılığını artırarak enerji güvenliği ve ulusal güvenliğine bir tehdit oluşturmaktadır (Чалый, 2013, 144). Bu nedenle enerji arzına yüksek oranda bağımlı olan Ukrayna arz kaynaklarını (öncelikle doğal gaz ve petrolde) çeşitlendirmeye yönelik önlemler alarak ulusal güvenliği sağlamada önemli adımlar atmalıdır (Кудряченко, 2001, 20). Ukrayna gibi ekonomisi kritik derecede yüksek enerji yoğunluğuna sahip ülkeler, eski ve az gelişmiş altyapılarının yanı sıra enerji sektörü de dahil modernizasyona yapılan sınırlı yatırımlarla beraber önemli bir enerji güvenliği riskine sahiptirler (Center For The Study Of Democracy, 2015, 7).

Enerji arzı açısından Ukrayna'nın kendi kendine yeten bir devlet olabileceği yönünde fikirler de mevcuttur. Çünkü; Ukrayna, petrol, doğalgaz ve kömür dahil olmak üzere kendine ait toprakları üzerinde çeşitli enerji kaynaklarına sahiptir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 2). Arazi alanının %0,4'ünü kaplayan Ukrayna'nın ham madde rezervleri dünyanın %5'ini oluşturmaktadır (Скипочка ve Мусиенко, 2017, 193). Ukrayna'nın keşfedilen sahalarında öngörülen gaz kaynakları yaklaşık 4.5 trilyondur ve bu kaynakların yarısından azı çıkarılmıştır (Скипочка ve Мусиенко, 2017, 193). Donetsk, Lugansk, Lviv, Voln gibi şehirlerde bulunabilecek alternatif kaynak potansiyeli vardır (Чалый, 2013, 144). Bu şehirleri içerisinde barındıran Karpatlar, Dneper- Donetsk ve Kırım olarak isimlendirilebilecek üç bölge ise petrol ve doğalgaz açısından en zengin bölgelerdir (Скипочка ve Мусиенко, 2017, 194). Ayrıca bölgede bulunan Azak Havzası Ukrayna'nın petrol ve doğalgaz rezervlerinin üçte birine sahiptir ve de Ukrayna için ekonomik açıdan önemli bir bölgedir. Bu bölge Ukrayna Cephesi'ni kurduklarını ilan ederek Ukrayna'ya karşı direnen yerel yönetimlerden Donetsk, Lugansk, Dnepropetrovsk ve Zaporozhye'ye de komşudur. Gaz sahalarının %85'i Ukrayna'nın doğu bölgesinde yoğunlaşmış ve batı ile güney, enerji yataklarının %15'ini oluşturmaktadır (Скипочка ve Мусиенко, 2017, 193). Bu nedenle Ukrayna'nın kendi doğalgaz üretimini artırması umut verici bir çözüm yoludur. Rusya'yla yaşanan krizlerin ardından da Ukrayna toprakları üzerinde rezervleri 3.5 trilyona ulaşan bir dizi doğalgaz sahası keşfedilmiştir (Панченко ve Шилец, 2014, 237). Ancak doğudaki ayrılıkçı güçler nedeniyle yakın zamanda bu bölgede aktif bir enerji politikası uygulanabileceği öngörülmemektedir. Çünkü Ukrayna'nın doğusunda meydana gelen çatışmalar nedeniyle Ukrayna'nın doğu topraklarındaki pek çok yer altı kaynağına ulaşımı kısıtlanmıştır (Mardan, 2020, 124).

Ukrayna'nın enerji güvenliğine petrol kaynakları açısından bakılacak olursa; Ukrayna topraklarında endüstriyel rezervlere sahip 126 petrol sahası keşfedilmiştir (Бондаренко vd., 2005, 269). Bu sahalar; Karpatlar veya batı bölgesinde (Ivano-Frankivsk, Lviv, Chernivtsi bölgeleri) 40 saha, Dinyeper-Donetsk Havzası veya doğu bölgesinde (Chernihiv, Sumy, Poltava, Kharkov, Dnepropetrovsk bölgeleri) 76 saha, Karadeniz-Kırım veya güney bölgesinde (Odessa bölgesi ve Kırım) 10 saha şeklinde tasnif edilebilir (Бондаренко vd., 2005, 269). Bu sahalar yukarıda da sayılan sahalarla örtüşmektedir. Doğu bölgesinin rezervleri daha elverişli koşulları ile ön plana çıkmaktadır. Doğudaki birçok petrol rezervinde petrol oluşumu artmaktadır. Ayrıca doğudaki petrol rezervlerinde petrol gelişimindeki farklılıkların yanı sıra; bu bölgede rezerv oranının, sondajların verimliliğinin, mevcut ve nihai petrol üretiminin, petrol üretim miktarlarının diğerlerinden daha fazla olması bölgeyi önemli kılmaktadır (Бондаренко vd., 2005, 269). Ukrayna'da petrol üretimi ilk olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nden ayrılmasının ardından 1995'te 4.2 milyon ton (Укррудпром, 2010) ve 2001'de 3.7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Нафтораз, 2020). Petrol üretimindeki azalmanın büyük alanlardaki rezervlerin tükenmesinden ve yeni rezervler keşfedilememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Бондаренко vd., 2005, 269). Ayrıca Ukrayna'nın Batı Sibirya'daki sahalarla yatırım yapması fakat Sovyetler Birliği'nin dağılması, Ukraynalı uzmanlar arasında petrol üretiminin cumhuriyet ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamadığı ve Ukrayna'da petrol değil, doğalgaz alanları aramak gerektiğine dair bir fikrin yayılması ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Ukrayna'daki sermaye yatırımlarının ve teknik kaynakların eksikliği de petrol üretiminin düşmesine neden olmuştur (Бондаренко vd., 2005, 270). Günümüzde, Ukrayna Rusya'ya ham petrol ithalatında bağımlı durumdadır ve ülkenin toplam ihtiyacının yaklaşık %40'ını Rusya karşılamaktadır (Center For The Study Of Democracy, 2015, 3). Rusya'dan yapılan ithalatın yanı sıra; Kazakistan ve Azerbaycan'dan da küçük miktarlarda ithalat

yapılmaktadır (Center For The Study Of Democracy, 2015, 3). Düşük kaliteli petrol ürünleri üreten Kremenchug ve Lisichansk rafinerileri hariç, eski teknoloji ile çalışan yerel rafinerilerin üretimi askıya aldığından, Ukrayna'nın yakıta bağımlılığı kısa ve orta vadede artacak gibi görünmektedir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 3).

Ukrayna'nın enerji güvenliğini sağlayabilmesi açısından değerlendirilebilecek bir diğer enerji kaynağı ise kömürdür. Enerji ihtiyacı için ham petrol ve doğalgaz ithal eden Ukrayna Avrupa'daki yüksek kaliteli en büyük kömür rezervlerine sahiptir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 2). Ukrayna'nın üretimini yaptığı en önemli enerji kaynağı olan kömür bazı araştırmacılara göre, Ukrayna enerji güvenliğinde önemli bir rol oynayacaktır (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). Ancak üretimde ve hanehalklarının kullanımında enerji kaynaklarının tüketimi ile ilgili kömürün yetersizliği, enerji arzında ve enerji tüketiminde kısıtlamalara ve de diğer kısıtlayıcı önlemlere yol açmıştır (Сабадаш, 2015, 84). Bu nedenle yılda en az 100 milyon ton kömür üretmek gerekmektedir. Bazı uzmanlara göre, Ukrayna'daki kömür rezervleri 350 yıllık bir ömre sahip olmasına rağmen madenlerin ihmal edilmiş durumda olması nedeniyle şu anda kömür üretimini bu seviyelere yükseltmek imkansız görünmektedir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). Ukrayna'nın kendi kömür üretiminde artış sağlaması ve petrol ile sağlayamadığı enerji güvenliğini kömür ile dengelemesi doğru bir adım olacaktır. Ukrayna, nükleer yakıt, hidroelektrik, petrol ve doğalgaz gibi çok çeşitli enerji kaynaklarına sahiptir. Ancak kömür, en güvenilir enerji üretimi kaynağı olmaya devam etmektedir (Панченко ve Шилец, 2014, 237). Rusya ile yaşanan krizlerin ardından kömür üretimi 2009'da 8 milyon ton iken, 2011'de 86.8 milyon tona yükselmiştir (Панченко ve Шилец, 2014, 237). Kömürün Ukrayna'nın kendi topraklarında üretilen bir enerji kaynağı olması ve termal enerji ihtiyacını karşılayabilecek kapasitede olarak görülmesi nedeniyle; yakıt ve enerji komplekslerinde ithal

doğalgazın bir kısmının yerli kömür ile değiştirilmesi son zamanlarda tartışılmaktadır (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). Ancak Kırım'ın ilhaki ve Doğu Ukrayna'daki çatışmaların ardından Ukrayna, Donbass'taki kömür rezervlerinin üçte birinin kontrolünü kaybetmiştir ve Rusya yanlısı isyancıların Kiev'e kömür satmaya devam etmesine rağmen, ülkedeki kömür açığı yaklaşık 2 milyon tondur, bu da bazı termik santrallerin elektrik üretiminde düşüşe ve sonuç olarak elektrik kesintilerine ve Rusya'dan pahalı elektrik ithalatına neden olmuştur (Center For The Study Of Democracy, 2015, 2).

Ukrayna'nın enerji güvenliğini sağlayabilmesi için bir diğer yol nükleer enerji olarak gözükmektedir. Uranyum rezervleri açısından Ukrayna, dünyada altıncı, Avrupa'da ise birinci sırada yer almaktadır (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 200). Ayrıca, Ukrayna'daki nükleer santrallerin güç üniteleri Ukrayna'daki toplam elektrik hacminin yaklaşık %50'sini üretmektedir (Сабадаш ve Сабадаш, 2015, 87). Ukrayna bu durumda artık dünyada lisanslı olarak kullanılabilen üçüncü nesil reaktörler inşa edebilir, çünkü; 2030'dan itibaren güvenlik konularının farklı bir şekilde ele alınacağı dördüncü nesil reaktörlerin ortaya çıkması beklenmektedir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 200). Bu nedenle nükleer enerji üretiminde yaşanan sorunları çözmek için nükleer enerji santrallerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunu başarabilmek için ise Avrupa veya Amerika menşeli yatırımcılara ihtiyacı vardır (Сабадаш ve Сабадаш, 2015, 87). Çünkü Ukrayna'da yeterli uranyum hammaddesi olmasına rağmen henüz reaktör kasetlerinin üretimi yapılamadığı için bu kasetler Rusya'dan ithal edilmektedir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 200).

3.3. Enerji Güvenliği Kavramı ve Ukrayna

Ukrayna ve enerji güvenliği bahsi açıldığında bilinmesi gereken en önemli kural; "Bir devletin kendi enerji kaynaklarının varlığı, o devletin enerji politikasını ve aynı zamanda enerji güvenliği kavramını belirlemektedir." olacaktır. Daha önce yer verilen Lyudmila

Tretyak ve Aleksandr Tretyak gibi Ukraynalı araştırmacıların tanımlarından da enerji güvenliğinin daha çok Ukrayna'nın mevcut durumuna göre şekillendiği görülmektedir. Ukrayna'nın yaşadığı pek çok kriz ve enerjiye olan ihtiyacı çerçevesinde şekillenen bu tanımlar enerjinin verimli kullanımı, kaynak çeşitliliği, ülkeye yeni enerji taşıyıcıları temin etme yollarını artırma, nüfusun geçimini sağlama ve ulusal ekonominin her durumda fiyat dalgalanmalarına karşı durabilmesi ilkelerini içermektedir (Третьак ve Третьак, 2016, 163-164). Ukraynalı araştırmacılar Lyudmila ve Aleksandr Tretyak tarafından yapılan bu tanım Ukrayna'nın günümüzdeki enerji güvenliğine yaklaşımını ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Son yıllardaki krizlerin etkisini de hissettiren bu tanım Ukrayna'nın gelecekteki politikalarına da ışık tutabilecek niteliktedir.

Enerji güvenliği kavramı, toplumun, ekonominin ve enerjinin ekonomide işgal ettiği yerin bulunduğu koşullara bağlı anlam kazanmaktadır. Ukrayna da enerji sıkıntısı çeken ülkelerden biridir, kendi yakıt ve enerji kaynakları ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Ukrayna'nın petrol üretimi gerekli hacmin %10-12'sini, doğalgaz ise %20-25'ini kapsamaktadır (Кудряченко, 2001, 20). Ukrayna'nın enerji alanındaki bağımlılığının boyutunu düşünecek olursak enerji kaynaklarının verimli bir şekilde kullanımını sağlamanın yanı sıra kaliteli ve uygun fiyatlı enerji kaynaklarına olan iç talebi karşılama ve içerden veya dışardan gelebilecek tehditleri bertaraf edebilme yeteneğini artırma temeline dayalı bir politika geliştirilmelidir (Санникова, 2017, 69). Ukrayna'nın uzun vadeli enerji tedariki ve enerji güvenliği kavramlarını acil olarak geliştirilmesi ve yeni yöntemler uygulaması gerekmektedir (Кудряченко, 2001, 20). Belirlenen riskler ve tehditler ile Ukrayna ekonomisinin durumu göz önünde bulundurularak, önümüzdeki iki veya üç yıl için son derece olumsuz gelişme tahminleri de dikkate alınarak, devletin enerji güvenliği sorunlarını çözmeye yoğunlaşılmalıdır. Ukrayna'nın kendi doğalgaz ve petrolünü üretmesi, enerji güvenliği açısından Ukrayna'ya

bir çıkış yolu olabilecektir. Ukrayna'da petrol ve doğalgaz endüstrisinin uzun süredir devam eden durgunluğunun başlıca sebebi ise; hükümet finansmanının olmaması, arama çalışmalarının hacmindeki keskin azalma ve hidrokarbon üretimi için eski teknolojilerin kullanılması şeklinde sıralanabilir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 194). Bu gibi sorunların çözülmesinin yanı sıra enerji güvenliğini iyileştirmenin yollarından biri, yakıt ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, özellikle de ülkedeki çevresel durumu iyileştirecek olan yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi ve teşviki ile birlikte Ukrayna'nın kendisinin ürettiği kömürün daha geniş kullanımı olabilir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). Bu hedeflerin gerçekleşmesi için; enerji tasarrufunu teşvik edecek mekanizmaları geliştirmek ve tanıtmak, sübvansiyonlardan ve özellikle kömür endüstrisinde ve termik santrallerden elektrik üretiminde önemli fiyat dengesizliklerinden vazgeçmek gerekmektedir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238).

Ukrayna'nın enerji güvenliği konusunda yaşadığı sıkıntılar tüm devletler tarafından görülebilecek bir durumdur. Krizler ve savaş Ukrayna'yı enerji açısından yıpratmış gibi siyasi olarak da yıpratmaktadır. Ukrayna ile Rusya arasındaki birden fazla kez gerçekleşen doğalgaz krizinde Avrupa ülkelerinin enerji güvenliği de tehlikeye girmiş, Rusya doğalgazın Ukrayna toprakları üzerinden geçişine bağlı olarak meydana gelen krizlerde enerji güvenliğinin devletlerin politik çıkarlarına ne derece bağlı olduğunu göstermiştir (Игишева ve Морий, 2014, 117). Bu nedenle Ukrayna'nın enerji güvenliğini değerlendirirken Rusya'nın etkisini gözardı etmemek gerekmektedir. Ayrıca, Doğu Ukrayna'daki çatışma ve 2014'te gaz arzının askıya alınması, hükümeti 2015'ten beri enerji sektörünü incelemeye ve fiyatları serbestleştirmeye ve sektörü yeniden yapılandırmaya karar vermeye sevk etmiştir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 5).

4.Ukrayna'nın Enerji Güvenliğinin Ulusal Güvenliği Üzerindeki Etkisi

Ukrayna'nın Rusya ile yaşadığı doğalgaz krizleri Ukrayna'nın enerji güvenliği konusunda acil adımlar atması gerekliliğini günyüzüne çıkarmıştır. Ukrayna'nın yaşadığı bu krizler sadece enerji güvenliğini değil ulusal güvenliğini de etkilemiştir. Enerji zengini ülkeler için bile yalnızca bir projeye veya tek bir kaynağa (örneğin, Rus gazı) aşırı bağımlılık jeopolitik ve ekonomik tıkanmalara yol açabilecek ve gelişme kabiliyetlerini sınırlandırabilecekken, Ukrayna için Rusya'ya bağımlılık bir ulusal güvenlik sorunu haline almıştır. Ukrayna'nın dışında enerji güvenliği konusu çoğu uluslararası toplantı ve müzakerede politikacıların, diplomatların, ekonomistlerin ilgisinin arttığı bir konu olmuş ve dünyanın önde gelen devletleri de enerji kaynaklarının en verimli şekilde tedarik edilmesini ve bunların kullanılmasını amaçlayan strateji ve programların sistematik olarak geliştirilmesi ile ilgilenmeye başlamıştır (Черненко, 2010, 17).

Krizlerin ardından Ukrayna'da çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de "2030'a Kadar Ukrayna Enerji Stratejisi" isimli çalışmadır. Ukrayna'nın 2030'a kadarki dönem için enerji stratejisine göre, Ukrayna'nın enerji güvenliğinin birçok bileşenindeki mevcut seviyesi tatmin edici konumda değildir (Супрунова, 2011, 8). Ayrıca bu stratejinin analizinin sonuçları, ülke ekonomisinin doğalgaz bağımlılığının tamamen ortadan kaldırılması için önerilen önlemlerin yetersiz kaldığını göstermektedir (Мерхо, 2011, 37). Ukrayna ekonomisinin rekabet avantajlarının oluşumu büyük ölçüde ithal gaz arzının koşullarına bağlıdır ve gaz taşımacılığı alanında da rekabetçi ortam nedeniyle Ukrayna önemli kayıplar yaşamaktadır (Мерхо, 2011, 37). Ukrayna'nın enerji güvenliği çerçevesinde doğalgazla ilgili kaynak sağlayamama sorununa bağlı olarak hem uluslararası hem de ulusal güvenlik için en önemli koşul olan enerji güvenliği Ukrayna'da sağlanamamıştır (Черненко, 2010, 17).

4.1. Ukrayna'nın Enerji Güvenliği Sorunlarının Etkileri

Ukrayna'nın enerji güvenliği sorunları tarihsel bir süreç itibarıyla ortaya çıksa da asıl sorun kaynak kıtlığı sorunudur. Bu sorunun varlığına rağmen Ukrayna sanayisi yeni değer yaratmak yerine belki de büyük kaynak rezervlerine sahip ülkelerden daha fazla oranda kaynakları zenginleştirmeye odaklanmıştır (Мерхо, 2011, 38). Bu durum doğalgaza bağımlılığı artırmış, doğalgaza olan bağımlılığın devam etmesiyle de enerji güvenliği bir ulusal güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Yerli sanayinin aşırı yüksek enerji yoğunluğu nedeniyle Ukrayna, Avrupa'nın en büyük Rus gazı tüketicisidir ve doğalgaz tüketiminde dünyada altıncı sırada, ithalatta ABD ve Almanya'nın ardından üçüncü sırada yer almaktadır (Кудряченко, 2001, 20). Bu bağlamda, Sıvılaştırılmış gaz tedariki (Odessa'da LNG terminali inşaatı projesi gibi), kaya gazı, güneş enerjisi, nükleer yakıt elementlerinin üretimi, nükleer santrallerin modernizasyonu gibi alternatif enerji kaynaklarının potansiyelinden söz edilse de Ukrayna'nın doğalgaz açısından Rusya'ya bağımlılığı istenen seviyeye inmemektedir (Сабадаш ve Сабадаш , 2015, 87). Bu koşullar altında, ülkenin enerji ve ekonomisinin dış kaynaklara bağımlılığı kritiktir.

Enerji ihtiyacının tek bir kaynaktan karşılanması, tedarikçi ülke tarafından siyasi ve ekonomik baskı yöntemlerinin olası kullanımının bir sonucu olarak tehlikelidir (Супрунова, 2011, 8). Nitekim doğalgazın Rus dış politikasında bir siyasi ve ekonomik baskı aracı olarak oynadığı rolü anlatmak için gösterilebilecek en önemli örnek de Ukrayna'nın AB ile yakınlaşması sürecinde Ukrayna'nın Rusya'ya eski borçlarını ödeyememesi ve Rusya'nın yeni fiyat teklifini kabul etmemesi sonucu ortaya çıkan krizdir (Йоркан, 2009, 1). Rusya ile Ukrayna arasındaki doğalgaz krizlerinin doğruladığı ve tarihsel tecrübenin gösterdiği gibi devletlerin enerji güvenliği ile ulusal güvenlikleri arasında önemli bir bağ vardır (Черненко, 2010, 17). Bu krizlerin yanı sıra enerji güvenliği bağlamında

Ukrayna'nın ulusal güvenliğini tehlikeye atan başka unsurlar da ortaya çıkmıştır. Ulusal ekonominin geriye dönük analizi ve gelişmesine yönelik tahmini senaryoların hazırlanmaması, kısa ve orta vadede Ukrayna'nın ulusal güvenlik sisteminin durumu ve özellikle ekonomi ile enerji çelişkilerinin ortaya çıkması, çeşitli ekonomik yaptırımlar ve kısıtlamalar (dünya ekonomik ilişkilerinde) ve Ukrayna topraklarında askeri eylemler sonucunda ticari faaliyetlerde önemli bir azalma olması gibi sorunlar doğmuştur (Сабадаш ve Сабадаш, 2015, 83).

Ukrayna'nın enerji bağımlılığı borç yükümlülükleri altına girerek de ulusal güvenliğini etkilemiştir. Ukraynalı politikacılar Ukrayna bağımsızlığını kazandığından bu yana sadece enerji bağımlılığına hoşgörü göstermekle kalmayıp aynı zamanda enerji sektörünü yasadışı gelir elde etmek için kullanan gaz aracılara da göz yummuşlardır (Center For The Study Of Democracy, 2015, 14). Böylece Ukrayna'nın borçları gün geçtikçe artmıştır. Sonuç olarak kriz günlerinde, Naftogaz'ın tek başına 2014'teki zararı 4.12 milyar ABD dolarına (yani 2013'e göre beş kat daha fazla), 2014 yılı sonunda ise toplam borcu yaklaşık 7.5 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 14). Alacaklılarla müzakere sürecinde Ukrayna için olumlu değişimlerin olmaması, doğudaki askeri operasyonlar ve 2015 sonunda GSYİH'da düşüş yaşanması, hammadde ve enerji kaynakları için piyasa koşullarında önemli dalgalanmalar ve mevcut kaynak-hammadde tedarik zincirlerinin bozulmasının yanı sıra; terörizm, askeri eylemler, enerji şantajı, devrimler, sosyal ayaklanmalar devam eden jeopolitik riskler olarak ortaya çıkmıştır (Сабадаш ve Сабадаш , 2015, 83).

Bu risklerin ve krizlerin olduğu dönemde enerji piyasası düzenleyicisi kurulun hane halkları ve kamu kurumları için doğalgaz tarifelerini arz maliyetinin altında tutma kararından kaynaklanan yükümlülükler de devlete yüklenmiştir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 14). Bu politikaların iyi yanı ise yaygın sosyal huzursuzluğu önlemeye ve

savunmasız nüfusun önemli bir bölümünü yoksulluk sınırının üzerinde tutmaya yardımcı olması olmuştur (Center For The Study Of Democracy, 2015, 14).

Ukrayna'nın enerji güvenliğini kötüleştiren faktörlerin daha önce hesaba katılmamış olması ve ülke ekonomisinin enerji güvenliğini, buna bağlı olarak ulusal güvenliğini azaltmıştır. Güvenliği artırmaya yönelik yeni tedbirler geliştirmek gerekmektedir. Sistematik çalışmaların yapılması ve enerji sektöründeki temel bileşenlerin geliştirilmesi amacıyla bir strateji oluşturulması enerji kompleksinin sürdürülebilir işleyişi için önem arz etmektedir (Мацевитый , Русанов, Соловей, Васильев, 2013, 66). Çünkü Ukrayna ekonomisinin kaynak tedarikçilerine olan enerji bağımlılığı, onu azaltmaya yönelik devam eden çabalara rağmen oldukça yüksektir (Сабадаш ve Сабадаш , 2015, 84). Bu nedenle Ukrayna hükümeti, 2012 yılında Ukrayna termik santralleri ve termik santrallerin kömür tüketiminde %28,9'luk bir artışa gitmiştir (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). 2015 ortasına kadar, Ukrayna kömür ihracatçısı iken kömür ithalatçısı haline gelmiştir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 2). Ülke bütçesinden, kömür madenciliği işletmelerini desteklemek için de ödenek ayrılmıştır (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). Tahminlere göre, Ukrayna'daki tüm termik santrallerin doğalgazdan kömüre aktarılması, yılda yaklaşık 6 milyar metreküp doğalgaz tasarrufu sağlayacaktır (Скипочка ve Мусяенко, 2017, 238). Kısa ve orta vadede, bu potansiyeli, yerli kömürden enerji üretimini artırmak amacıyla kullanmak için Ukrayna'nın kömür madenlerini ve termik santrallerini önemli ölçüde iyileştirmesi gerekmektedir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 3). Bu, Ukrayna'nın ulusal güvenliğini sağlaması açısından önemli bir rol oynayacaktır.

Yurt içinde tüketilen doğalgazı yurtdışından satın almak zorunda kalan Ukrayna tek gaz tedarikçisi olan Rusya'nın fiyat anlaşmazlıkları tuzağından uzun bir süre kurtulamamıştır. Günümüzde yeni bir kriz

olmaması geçmişte pek çok krizin olduğu gerçeğini unutturmamalıdır. Gazprom'un en büyük müşterisi olan Ukrayna'ya yönelik 2009 yılından bu yana gaz fiyatlarında yaşanan önemli artış gaz tüketiminin azalmasına neden olmuş, 2014 yılında Ukrayna'nın doğalgaz tüketimi 2004 yılına göre neredeyse %50 oranında azalmıştır (Center For The Study Of Democracy, 2015, 2). Bu krizler daha fazla küreselleşme ve entegrasyona odaklanan modern dünyada enerji güvenliğinin büyük ölçüde devletler arasındaki ilişkilerin nasıl inşa edildiğine ve ortak çabaların enerji güvenliği sorununun çözülmesine ne ölçüde izin vereceğine bağlı olduğunu göstermiştir (Игишева ve Морий, 2014, 118). Ukrayna ve Rusya arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve enerji krizleri bu nedenle devletler arası siyasi ilişkileri de etkilemiş veya siyasi ilişkilerden etkilenmiştir.

4.2. Doğalgaz Krizlerinin Siyasileşmesi ve Ulusal Güvenliğe Etkileri

Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan doğalgaz krizlerinde, krizlerin karakteri bir enerji sorunundan çok, cezalandırma yöntemi olarak kendini göstermektedir. Krizlerin sebebi olarak her ne kadar Ukrayna'nın borçlarını ödeyememesi gösterilse de doğalgazın kesilmesinin asıl sebebinin Ukrayna'da AB yanlısı gösteriler yapılması ve Rusya karşıtı örgütlenmelerin başlaması olduğu açıktır. Ukrayna'nın piyasa fiyatlarının altında aldığı doğalgaza Rusya'nın zam yapma isteği de bu duruma bağlanabilir.

Peki, doğalgaz krizi tam olarak nasıl ortaya çıkmıştır? 2006 yılında kendini göstermeye başlayan kesintiler, Ukrayna üzerinden geçen Gazprom'un üç boru hattından Orta ve Batı Avrupa'ya giden gazı kesmesi ile başlamıştır ve bu kesintiden Macaristan, Polonya, Avusturya etkilenmiştir (Erbil, 2010, 158). Krizden önce Ukrayna için 50 dolar olan doğalgaz fiyatı, kriz sonrası 230 dolara çıkmış ve Ukrayna'nın isterse Kazakistan ile Türkmenistan'dan Gazprom hatları üzerinden gaz alabileceği bu gazı da 95 dolardan alacağı

açıklanmıştır (Erbil, 2010, 158-159). Bu dönemde, Gazprom Bulgaristan'ın fiyat artırımını istemiş ancak Bulgaristan artırmamakta direnmiş, ayrıca Moldova da Gazprom'un teklifini kabul etmediği için Gazprom' dan bir süre doğalgaz alamamıştır (Akşit, 2006). 2009 yılına gelindiğinde ise Rusya Ukrayna'nın Avrupa'ya giden doğalgazdan çaldığını iddia ederek Ukrayna'nın doğalgaz fiyatlarını 450 dolara çıkarmış, ayrıca Ukrayna'yı Rusya'ya olan borcunu ödememekle suçlamıştır (CNNTürk, 2009). Krizin 6. Günü Ukrayna üzerinden Avrupa'ya verilen gaz tamamen kesilmiştir. İlerleyen günlerde anlaşmaya varılmasına rağmen, Ukrayna Rusya'nın şartlarını kabul edemeyeceğini öne sürerek Avrupa'ya doğalgaz akışını durdurmuş, Rusya devlet başkanı Dimitri Medvedev de Gazprom'un zararının Ukrayna'dan tahsil edilmesini talep etmiştir. 20. Günü sonunda anlaşmaya varılarak Gazprom' un sevkiyatına izin verilmiştir (CNNTürk, 2017). 2013-2014 döneminde Ukrayna'nın Rusya ile arasındaki siyasi anlaşmazlıklar doğalgaz ticaretinde yeni bir krize neden olmuştur. 23 Ekim 2013'te Ukrayna hükümeti bir toplantı düzenlemiş ve Rus gazının fiyatlarının önemli ölçüde abartıldığına dikkat çekmiştir (Панченко ve Шилец, 2014, 237). Rusya Federasyonu ile yapılan gaz sözleşmeleri çerçevesinde, 2013'ü içine alan üç yılda Ukrayna Rusya'dan yapılan gaz ithalatı için önemli miktarlarda para ödemiştir (Панченко ve Шилец, 2014, 237). Ana tedarikçi Gazprom tarafından fiyatlandırma politikası yoluyla devam eden enerji şantajı 2014 yılının ilk çeyreğinde Rus gazının ortalama fiyatını 385 dolar, 2015 yılında 337 dolar ve 2015 yılının 3. çeyreğinde 248 dolar olarak belirlenmesiyle devam etmiştir (Сабадаш ve Сабадаш, 2015, 86). Son olarak 2018 Mart ayında Rusya Ukrayna'ya gaz akışını durdurmuştur. Stockholm'de bulunan Uluslararası Tahkim Mahkemesi Gazprom' un Ukrayna'ya doğalgaz sevkiyatıyla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmediğine hükmetmiş ve Rusya'nın Ukrayna doğalgaz şirketi Naftogaz'a 2.56 milyar dolar tazminat ödemesine karar vermiştir. Buna cevaben ise Gazprom mart ayından itibaren Ukrayna'ya

doğalgaz akışını keserek Ukrayna'nın sevkiyat için yaptığı ön ödemeyi geri göndermiştir (Hürriyet, 2018). Bu dönemde Ukrayna zorunlu enerji tasarrufu için tedbirler almaya başlamıştır; tüm okulları tatil etmiş (TRTHaber, 2018), elektrik çevrim santrallerinde doğalgaz yerine petrol kullanılması talimatı verilmiştir (Hürriyet, 2018). Gazprom Başkanı Aleksey Miller Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nin kararını eleştirerek Ukrayna'ya doğalgaz satışı ve de doğalgaz transitine yönelik sözleşmelerin feshi işlemlerine başlayacaklarını bildirmiştir (Memleket, 2018). Ukrayna Başbakanı Vladimir Groysman da Ukrayna'nın enerji şirketi Naftogaz'a ödemesi gereken borcuna karşılık Gazprom'un mal varlıklarına el koyulması için çalışma başlatılması amacıyla Adalet Bakanlığı'na talimat vermiştir (Ensonhaber, 2018). Böylece, Rusya'nın enerji piyasasındaki konumu da Ukrayna ile yaşanan krizler nedeniyle karmaşık bir hal almıştır. Çünkü Ukrayna doğalgaz krizleri, Rus doğalgazının Ukrayna topraklarından geçişine bağımlı olan Avrupa devletlerinin enerji güvenliğini de tehlikeye atmıştır (Игишева ve Морий, 2014, 117).

Rusya'dan gelen enerji arzının güvenilirliği ve güvenliğinin siyasi yönü Ukrayna'da siyasi elitin değişmesiyle her seferinde Rusya'dan Ukrayna'ya doğalgaz tedariki konusunda anlaşmazlıkların başlamasıyla gözler önüne serilmektedir (Панченко ve Шилец, 2014, 236). Aynı zamanda bu krizler enerji güvenliğinin devletlerin siyasi çıkarlarına olan bağımlılığının derecesini de göstermektedir (Игишева ve Морий, 2014, 117). Lugansk ve Donetsk bölgelerindeki düşmanlıklar ve Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ilhakı sonucu Ukrayna'nın enerji sisteminin parçalanması da enerji güvenliğini siyasi yönünün yanı sıra bir ulusal güvenlik sorunu haline getirmiştir (Сабадаш ve Сабадаш, 2015, 86).

Rusya, Ukrayna için bir ulusal güvenlik sorunu haline gelen bu durumu çözmek için Ukrayna'nın, Rusya ile Batı arasında bir konumda yer almasını ve Batı'yla yakınlaşmamasını

öngörmektedir (Дорошко, 2016, 109). Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrupa ile ilişkileri başlamış olsa da Avrupa kıtası içerisinde yer alan Ukrayna'yı ne Avrupa tam anlamıyla kabullenmiş ne de Rusya Ukrayna'nın AB'ye girmesini hoş karşılamıştır. Bu ilişkiler ağı da Ukrayna'nın Avrasya enerji güvenliğindeki zorlu rolünün bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya tampon bir devleti ve nüfuz bölgesini kaybetmek istememekte, AB ise Ukrayna'ya tam olarak güvenmemekte ve Rusya'yı karşısına almak istememektedir. Rusya'nın günümüzdeki hedefi ise Ukrayna'yı Avrupa'dan izole etmek ve kendisine bağımlı kılmaya devam etmektir (Дорошко, 2016, 111). Rusya ve AB ilişkilerinden Ukrayna etkilenmekte ve Ukrayna'nın enerji güvenliği konusu karmaşıklaşmaktadır. Bu açıdan Ukrayna hem kendi enerji ve ulusal güvenliği hem de Avrasya enerji güvenliği açısından siyasi ilişkilerinde bir denge kurmak durumundadır. Bu dengeyi kurarken çeşitli krizlerle karşılaşmakta bu durum da ulusal güvenliğini tehdit etmektedir.

4.3. Ukrayna'nın Enerji Güvenliğinin Sağlanamamasının Ulusal Güvenliğine Etkileri

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki temel enerji güvenliği riskleri, esas olarak bu ülkelerin petrol ve doğalgaz ithalatına bağımlı olmalarından dolayı enerji maliyetlerindeki değişkenlik ile ilişkilidir ve arzın çeşitlendirilmemesinin bir sonucu olarak ödedikleri yüksek fiyatlar ile daha da şiddetlenir (Center For The Study Of Democracy, 2015, 7). Ukrayna bu ülkeler arasında bu durumu en şiddetli yaşayan ülkedir.

Önemli bir endüstriyel bileşene ve yüksek enerji yoğunluğuna sahip Ukrayna ekonomisi pratikte önemli miktarda enerji kaynağı rezervine sahip değildir (Мерхо, 2011,37). Bu nedenle Ukrayna, bağımsızlığını kazandığı yıllar itibariyle petrol ve doğalgaz rezervleri ekonominin ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olan, enerji sıkıntısı çeken bir ülke haline gelmiştir (Панченко ve Шилец, 2014, 235). Geçen yüzyılın sonundan bu yana entegrasyon ve küreselleşme süreçlerinin

varlığına rağmen, bir devletin ulusal güvenliğini sağlamak için enerji güvenliği konuları ele alındığında ulusal ekonomilere enerji sağlamanın kaynakları, biçimleri ve yöntemleri belirlenmeye çalışılmış ve hammadde tedarikinin derecesi, bir ülkenin ekonomik kalkınmasını büyük ölçüde önceden belirleyen, rekabet gücünü sağlama yeteneğini önemli ölçüde etkileyen bir rol oynamıştır (Mepxo, 2011, 37). Ukrayna ise geçmişten gelen enerji bağımlılığını ulusal güvenliği tehlikeye girene kadar görmezden gelmeyi tercih etmiştir.

Ukrayna'nın enerji güvenliğinin sağlanması ülkenin enerji potansiyelinin belirlenmesine ve verimli kullanımına bağlı olarak ulusal ve ekonomik güvenliğin sağlanabilmesine ön ayak olacaktır. Yapılan analize dayalı olarak ülke ekonomisinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için ekonomik varlıklara ve nüfusa bugün ve gelecekte güvenilir enerji arzı sağlamak şarttır. Enerji güvenliğini sağlamada özel bir rol de, bilimsel ve teknolojik ilerlemeden geçmektedir.

Enerji güvenliği ulusal güvenlik bağlamında ele alındığında görülmektedir ki; enerji güvenliğinin seviyesi ulusal yakıt ve enerji kompleksinin potansiyeli tarafından belirlenmekte ve devletin enerji bağımsızlığı; iç ve dış etkiler ile baskıdan bağımsız olarak politikaların oluşturulması ve uygulanmasında ülkenin yönetiminin bağımsızlık seviyesi ile ölçülmektedir (Панченко ve Шилец, 2014, 235). Ülkenin enerji tedarik sektöründe gelişen durum, enerji sektöründe devlet politikası kavramını geliştirmeyi, krizin daha da derinleşmesini önlemeye odaklanmayı ve Ukrayna'nın enerji güvenliğini sağlamayı gerektirmektedir (Супрунова, 2011, 8). Ukrayna yönetiminin geçmişte enerji konusunda bağımsız olamadığı, enerji potansiyelinin varlığına rağmen bu potansiyeli çatışmalar ve siyasi nedenlerle gerçekleştiremediği, enerji krizlerinin derinleşmesini engelleyemediği görülmektedir. Bu nedenlerle de enerji güvenliğine bağlı olarak ulusal güvenliği tehlikeye sokmaktadır.

SONUÇ

Ulusal güvenliğin bir parçası olarak enerji güvenliği kavramı Ukrayna örneği çerçevesinde incelendiğinde enerji güvenliğini sağlayamamanın ulusal güvenliği önemli ölçüde tehlikeye atabileceği görülmektedir. 2018'e kadar pek çok kez meydana gelen doğalgaz krizlerinde enerjinin bir tehdit aracı olarak kullanıldığı, aynı zamanda bu süreçte enerjinin tehdit aracı olarak kullanılmasının etkisinin yanı sıra Ukrayna'nın doğusunda ve Kırım'da meydana gelen siyasi krizler nedeniyle de bu bölgelerdeki enerji kaynaklarına ulaşımının kısıtlanması ile Ukrayna'nın enerji güvenliğine ikinci bir darbe aldığı görülmektedir. Enerji güvenliğinin sağlanamamasının ekonomik güvenliğe yaptığı etkiyle ulusal güvenliğin etkilenmesinin sonucunda Ukrayna'nın zayıf düştüğü de ortadadır. Ayrıca Ukrayna'nın enerji konusunda bağımlı olduğu Rusya ile Kırım ve Doğu Ukrayna krizlerinde karşıt taraflarda yer alması ile enerji bağımlılığı Ukrayna'yı ulusal güvenlik açısından zorlu bir sürece sürüklemiştir. Anlaşılacağı üzere, enerji güvenliği ile bir ülkenin rekabet gücü arasında karşılıklı bir bağlantı vardır. Böyle bir durumda önemli olan tabii ki enerji kaynaklarının ve tedarik yollarının çeşitlendirilmesidir. Bu nedenle Rusya Federasyonu'ndan enerji arzına neredeyse tamamen bağımlı olunan bu koşullarda, tedarik kaynaklarını (öncelikle doğal gaz ve petrolde) çeşitlendirmeye yönelik önlemler, devletin ulusal güvenliğini sağlamada ve enerji kompleksinin geliştirilmesi için koşullar yaratmada kilit bir unsur olarak düşünülmelidir.

Ukrayna'nın enerji alanındaki bağımlılığının ulusal güvenliğine yaptığı etkinin boyutunu düşünecek olursak enerji güvenliği alanındaki devlet enerji politikasının temel amaçları şu şekilde olmalıdır; yüksek kaliteli ve uygun fiyatlı enerji kaynaklarına yönelik iç talebi güvenilir bir şekilde karşılama yeteneğini geliştirme, tüketicilerin enerji kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmasını sağlama, enerji endüstrisinin insan yapımı veya doğal iç ve dış tehditleri bertaraf edebilmesi. Bu amaçlara sahip

devlet politikaları çerçevesinde ekonominin en ataletli sektörü olan enerji sektörünün gerçek teknik durumunun nitelikli, objektif bir analizinin yapılması ve enerji piyasasının değişen koşullarının tahmin edilmesi ile sistematik çalışmaların yapılması ve temel bileşenlerin geliştirilmesi için uzun vadeli bir strateji oluşturulması gerekmektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi modern Ukrayna ekonomisinin enerji yoğun endüstriyel potansiyeli, dünyadaki en büyük doğal kaynak rezervlerinden birine sahip bir ülkede, Sovyetler Birliği'nde yeniden şekillenmiştir. Ukrayna'da, enerji kaynaklarının arz seviyesiyle ilgili durum, rezervlerinin kademeli olarak tükenmesinin bir sonucu olarak değil, eski SSCB ülkeleri arasındaki ekonomik bağların kopmasına yol açan hızlı siyasi dönüşümlerin bir sonucu olarak çarpıcı biçimde değişmiştir. Önemli bir endüstriyel bileşene sahip Ukrayna ekonomisi ise pratikte önemli miktarda enerji kaynağı üretimine sahip değildir. Tarihsel olarak uluslararası ekonomik güvenliğin ve özellikle de enerji güvenliğinin sağlanmasında kilit rollerden birini oynayan Rusya'nın çıkarlarına ters olan Ukrayna'daki siyasi dönüşümler de Ukrayna'nın doğalgaz krizleri, Kırım ve Doğu Ukrayna krizleriyle karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

Ukrayna için ulusal güvenliğin ve devletin enerji bağımsızlığının en önemli bileşenlerinden biri olan enerji kompleksinin sürdürülebilir işleyişi mutlaka sağlanmalıdır. Ukrayna'nın enerji alanında transit ülke olma durumunu yavaş yavaş kaybettiği bu dönemlerde hem kaynak çeşitliğine hem de ihracatçı ülke çeşitliliğine gitmesi gerekmektedir. Rusya'nın yeni enerji nakil hatları projeleri gerçekleştirmesiyle Almanya ve Türkiye'ye yönelmesi Ukrayna'nın da yeni yollar araması gerektiğinin en önemli göstergesidir. Ukrayna'nın çevresinde Rusya'ya bağımlılığını ortadan kaldıracabilecek doğalgaz kaynaklarına sahip bir ülke olmadığından, Ukrayna'nın yeni tedarikçiler ararken bir yandan da genel anlamda doğalgaza olan bağımlılığını kademeli olarak azaltması gerekmektedir. Kırım ve Doğu

Ukrayna topraklarının kaybıyla bu bölgedeki kömür yataklarına ulaşımı da kısıtlandığından nükleer veya yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi bir çözüm olabilir. Bunun yanı sıra enerjideki verimliliği artırmak ve kaybı önlemek için eski tip sanayi tesisleri ve enerji santrallerini yenilemesi ve enerji kullanımı alanında yeni teknolojilere acilen yer vermesi gerekmektedir.

Sonuç olarak enerji güvenliği ve ulusal güvenlik kavramları dikkate alındığında Ukrayna'nın enerji güvenliğinin şu anda güvence altında olmadığı buna bağlı olarak da ulusal güvenliğinde sorunlar yaşamaya devam edeceği söylenebilir. Enerji güvenliği ile ulusal güvenlik arasındaki ilişkiyi Ukrayna örneği üzerinden ele alan bu çalışma, enerji güvenliğini sağlayamamanın ulusal güvenliği sağlayamama ile doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Araştırmacılar makaleye ortak olarak katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Akşit, F. (2006). *Gazprom enerji imparatorluğu kurmak için saldırıya geçti*. <http://www.gazetevatan.com/gazprom-enerji-imparatoriugu-kurmak-icin-saldiriya-gecti-68238-ekonomi/> (E.T. 02 Aralık 2020).
- Бондаренко, Г. (2014). Энергетическая безопасность как фактор устойчивого развития. *ГИУСТ БГУ*, 24.
- Бондаренко, В.; Варламов, Г.; Вольчин, И.; Колоколов, О.; Кравченко, Т.; Кузьменко, А.; Лукьянчиков, В.; Моисеенко, О.; Пивняк, Г.; Подгуренко, В.; Сигал, И.; Скляр, П.; Чернявский, Н. ve Широков, С. (2005). *От Огня И Воды К Электричеству*. Киев: Энергетика; история, настоящее и будущее.
- Бостанджян, В. (2016). Энергетическая безопасность и некоторые вопросы геополитики. *Вестник Инженерной Академии Армении, Юбилейный Выпуск*, s. 111-116.
- CNN Türk. (2009). *Rusya-Ukrayna gaz krizi Avrupa'ya sıçradı* <https://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/01/05/rusya.ukrayna.gaz.krizi.avrupaya.sicradi/507526.0/index.html> (E.T. 09 Kasım 2020).
- CNN Türk. (2017) *İşte Rusya-Ukrayna gaz krizinin kronolojisi* <https://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/01/20/iste.rusya.ukrayna.gaz.krizinin.kronolojisi/509798.0/index.html> (E.T. 09 Kasım 2020).
- Center For The Study Of Democracy, (2015). *Прозрачное управление и энергобезопасность в центральной и восточной европе*. Policy Brief, No: 58, сентябрь.
- Чалый, В. (2013). *Проблемы обеспечения энергетической безопасности в Украине*. *Управління розвитком*, 22, s. 144 – 146.
- Черненко Е.Ф. (2010). Энергетическая дипломатия в орбите энергетической безопасности. *Вестник РУДН, серия Международные отношения*, 3
- Дорошко, М. (2016). Украина между Россией и Западом. *Wschód Europy*, 2 (1), s.103-112.
- Ensonhaber. (2018). *Rusya ve Ukrayna arasındaki doğalgaz krizi büyüyor* <https://www.ensonhaber.com/dunya/rusya-ve-ukrayna-arasindaki-dogalgaz-krizi-buyuyor> (E.T. 09 Kasım 2020).
- Erbil, Y. (2010). *Rusya-Ukrayna doğalgaz krizi ve enerji güvenliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul
- Hürriyet. (2018). *Rusya, Kiev'in gazını kesti* <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusya-kievin-gazini-kesti-40760311> (E.T. 09 Kasım 2020).
- Игишева, Е. ve Морий, С. (2014). Энергетическая безопасность в современном мире: основные подходы к изучению. *Известия УрГЭУ*, 6 (56), s. 114-118.
- Karagöl, E. T. ve Kaya, S. (2014). Enerji arz güvenliği ve güney gaz koridoru (GGK). *Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 108.
- Кравченко, М. (2015). Геополитика природного газа. *Вестник МГЛУ*, 2 (713), s. 69-77.

- Кудряченко, А. (2001). Проблемы геополитического утверждения Украины: современное состояние и перспективы. *Экономика И Политика*, 9.
- Mardan, M. (2020). Rus Üslerine Ev Sahipliği Yapan Ülkelerdeki Krizlere Rusya'nın Askeri Müdahaleleri. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22 (1), s.108-128.
- Мацевитый, Ю. М.; Русанов, А. В.; Соловей, В. В. ve Васильев, А. И. (2013). Модернизация отечественного энергомашиностроения – основа энергетической безопасности украины. *Высокие Технологии В Машиностроении* 16 (4)
- Memleket. (2018). *Ukrayna ile Rusya arasındaki doğalgaz krizi* <https://www.memleket.com.tr/ukrayna-ile-rusya-arasindaki-dogalgaz-krizi-1341553h.htm> (E.T. 09 Kasım 2020).
- Мерхо, А. (2011). Газовая составляющая обеспечения энергетической безопасности как необходимый компонент конкурентоспособности национальной экономики. *Журнал Проблеми Економіки*, 3, s.34-39.
- Нафтогаз. (2020). *Интересные факты*, <http://www.naftogaz.com/www/3/nakwebu.nsf/0/FE8CFF4C06BF5C82C2257AA3003BD2A6> (E.T. 06 Ocak 2020).
- Панченко, Г. ve Шилец, Е. С. (2014). Тенденции и особенности развития рынка энергетики украины. *Вісник СНТ* 2 (6), s. 235-239
- Parfitt, T. (2006). Russia turns off supplies to Ukraine in payment row, and EU feels the chill. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2006/jan/02/russia.ukraine> (E.T. 16 Kasım 2020).
- Сабадаш, В. В. ve Сабадаш Е. А. (2015). Энергетическая безопасность Украины: факторы неконфликтных стратегий развития энергорынка. *Механізм регулювання економіки*, 2
- Санникова, И. (2017). Анализ энергетической безопасности россии. *Экономика Профессия Бизнес*, 3, s.65-70.
- Скипочка С.И. ve Мусяенко С.П. (2017). Некоторые проблемы нефте- и газодобычи в украине в контексте геотехнической и горной механики. *Геотехнічна Механіка*, 132, s.193-201
- Супрунова, И. (2011). Энергетическая безопасность украины: Проблемы и перспективы. *Бізнесінформ*, 6.
- Шестопалов, П. (2014). Энергетическая безопасность как составляющая национальной безопасности государства. *Вестник Университета*, 5, s.140-142.
- TRTHaber. (2018). *Enerji krizi Ukrayna'da okulları tatil ettirdi* <https://www.trthaber.com/haber/dunya/enerji-krizi-ukraynada-okullari-tatil-ettirdi-353423.html> (E.T. 09 Kasım 2020).
- Третьяк, Л. ve Третьяк, А. (2016). Ядерная энергетика Украины как один из факторов энергетической безопасности Центрально-Восточной Европы. *Wschód Europy*, 2(1), s.163-177.
- Укррудпром. (2010). *Нефть и газ Украины. Занавес* https://www.ukrrudprom.com/digest/Neft_i_gaz_Ukraini_Zanaves.html (E.T. 07 Ocak 2020).

Yorkan, A. (2009). Ukrayna-Rusya doğal gaz krizi: Avrupa ve Türkiye zor günler geçiriyor <http://www.tasam.org/tr-TR/icerik/1008/ukrayna-rusya-dogal-gaz-krizi-avrupa-ve-turkiye-zor-gunler-geciriyor> (E.T. 07 Ekim 2020).